Пролог

Гінець утомився і змерз. Уже багато днів він їхав під дощем розгрузлими дорогами, а сьогодні ще й почало сипати дрібним колючим сніжком. Шлях неблизький — потрібно доправити королівського листа із Троків[1] аж у Кам'янець, що на Поділлі. Восени року божого 1430-го помер старий князь Вітовт, стіл Великого князівства Литовського посів Свидригайло. Ну, посів, то й посів. Але при княжому дворі почалася якась дивина. Люди розповідали, що коли Вітовта ховали у Вільні, Свидригайло посварився мало не до бійки зі своїм старшим братом, польським королем Владиславом, якого в Литві за звичкою називали його поганським іменем — Ягайлом. І так можновладці полаялися, аж Ягайло сидить тепер у Троках сливе як в'язень. Щось там казали, буцімто хотів загарбати Волинь і Поділля, які споконві-

[1] Нині Тракай (Литва).

ку належать Литві, а Свидригайло не давав. При дворі аж гуло від пліток і таємних перемовин.

Та гінцеві не було діла до панських інтриг. Знав, що має доправити листа, а це йому не первина — уже й не пригадає, скільки за час служби возив тих сувоїв, прикрашених печатками найвищих достойників. У його шкіряній торбі бували і таємні листи, і такі термінові, що ніхто не брався дістатися до одержувача вчасно. А він зміг, бо він один з кращих, коли не найкращий. Утім спогади про колишні звершення якось не радували. Гінця мучило непевне відчуття небезпеки, а під час коротких спочинків у дорозі прокидався переляканий страшними снами. Певне, тому, що все цього разу було від початку не так, як годиться. Листа з королівською печаткою йому передав чомусь не секретар Ягайла, а Свидригайлові люди. Їхати треба було, криючись від усіх, а призначалося послання не потужному володареві, як то зазвичай велося з листами короля, а якомусь Михайлові Бучацькому. Нині, коли скрадався таємними стежками через дрімучі волинські ліси, мав би почуватися спокійніше. Але відтоді, як залишився сам, тривога не покидала гінця ні на мить. Виїхали втрьох, щоб у разі, коли з одним щось трапиться, інші таки довезли послання. От і трапилося: ті двоє, як позавчора зупинилися в непоказному заїзді, напилися заморського вина, що його щедро запропонував корчмар («Хлопці, та чи я не знаю, що таке служба! Пийте, я пригощаю!»). Наче не перепилися (один глек на двох — то дрібничка для вояка), але на ранок так захворіли, що нездужали виборсатися із власного блювотиння. Гінець на службі не пив, тож узяв у недужих ще одного змінного коня та й вирушив далі сам.

Він майже не здивувався, коли з гущавини з'явилися троє озброєних вершників — просто розвернув коня і кинувся навтьоки. Устиг проїхати лише кілька кроків, коли відчув гострий поштовх у спину. В очах потемніло, і гінець упав з коня. Чоловік, що вів перед у погоні, опустив кушу[1], усі троє стишили біг коней і спішилися над розпростертим на закривавленому снігу тілом, зі спини якого стирчав залізний болт[2]. Один з переслідувачів одразу поліз у торбу гінця:

— Треба хоч глянути, чи є той дідьчий лист. Бо шкода буде, як випадкову людину ні за цапову душу вбили, гріх учинили.

Чоловік з кушею знизав плечима:

— Я навіть не сумніваюся, що це він. Сам винен. Якби не комизився, а хильнув винця, нашими людьми присмаченого, то проблювався б та й був би живий.

Узяв з рук вояка, що, пошепки молячись, порпався у торбі вбитого, сувій пергаменту, глянув на королівську печатку, без вагань її зламав. Прочитав листа, беззвучно ворушачи губами, і задоволено мугикнув:

— Ну от, усе правильно, це той самий лист, який ми мали зупинити. Його величність наказує шляхетному Михайлові Бучацькому-Язловецькому та його братам здати замок у Кам'янці якомусь русинові Михайлові Бабі. Зрозуміло, що нічого подібного король з власної волі не написав би, то його той скажений Свидригайло примусив. Нічого, від наших людей при княжому

---

[1] Куша — ручна метальна зброя, що складається з лука та ложа зі спусковим механізмом. Інша назва — запозичене з французької «арбалет».

[2] Болт — стріла для куші з потовщеним древком і масивним наконечником.

дворі інший гінець їде, везе листа, де Бучацькому повідомляють, щоб нікому нічого не віддавав. Гей, хтось має кресало? Треба добути вогню та про всяк випадок спалити оце.

Вогкуватий пергамент ніяк не розгорявся. Урешті листа подерли на дрібні клаптики і засіяли ними навколишні кущі. Убивці присипали труп гінця опалим листям, завалили хмизом, упіймали коней покійника та й вирушили геть. Вони не уявляли, що ця дрібна лісова сутичка — лише перша крапля з рік крові, яка впродовж багатьох років литиметься в цілому краї, від Кам'янця до Троків, від Брацлава до Мальборка.

Частина перша

Кривава зима

— Чули, сусідко, Ілля, мечників син, повернувся?

— Це той, що років із двадцять тому когось зарізав, утік з міста, ще й дівку шляхетного роду викрав?

— Той самий.

— Хай Бог милує від таких розбишак! Тепер і на вулицю буде страшно вийти!

— Нічого ви не знаєте! Той Ілля нині у великій милості у князя Острозького, він тому розбишаці і шляхетство виправив, і землями наділив. А Ілля з тією дівкою, що тоді викрав, Беатричею зветься, побрався. Нині і її, і дітей привіз із собою. Усі вбрані не згірш від князів — значні люди. А ви кажете — страшно!

Восени року божого 1430-го місто Сатанів на Поділлі аж гуло від пліток — і свіжих, і двадцятирічної давнини. Хоч це і дивно, майже все в тих балачках було правдою — і про вбивство, і про викрадену дівчину. Перебільшували хіба що подвиги Іллі під прапорами князя Острозького та його статки, зароблені мечем.

Не обговорювали новину лише кілька родин, які двадцять років тому були причетні до подій. Вони все знали — і очевидне, і таємне — та просто раділи зустрічі.

Того похмурого листопадового ранку в кам'яниці боярина Василя Крука, воєводи[1] Сатанівського замку, ще вдосвіта здійнялася біганина — готували велику гостину для найдорожчих друзів. Крукова дружина Богдана, висока ставна молодиця з волошково-синіми очима, керувала метушнею челяді та куховарок, наче полководець на полі битви — заздалегідь склала план кампанії і тепер стежила, щоб усе йшло як слід, а коли щось піде не так (а це трапиться обов'язково!), була готова швидко виправити становище і кинути в бій резерв (бо довелося на один день найняти додаткових помічників). У дворі патрали птицю, з комори тягли крупи й борошно, а з льоху — засолені овочі та найрозкішніший десерт — зварені в меду груші, з кухні вже повіяло запахом свіжого хліба (хоч би куховарка встигла ще пироги попекти!). Рано-вранці друг родини, золотар Дем'ян, завіз бочку найкращого пива, звареного на меду і травах. Покійний батько майстра був найкращим броварем на всю округу і свої надзвичайні рецепти передав молодшому синові разом із броварнею. Старший, Дем'ян, закохався в доньку ювеліра, щоб одружитися з нею, мусив покинути варити пиво і стати учнем батька коханої. Учнем був тямущим, мав смак до гарних речей, швидко перейняв у тестя майстерність. Але звичку привозити до друзів на гульню найкращий трунок золотар зберіг. Богдана чекала ще й на всілякі дивовижні смаколи-

[1] Замковий воєвода — посадовець, який керував залогою замку, відповідав за обороноздатність твердині, а також займався розслідуванням злочинів і покаранням злочинців.

ки, які вміють робити вірмени з меду, горіхів, родзинок, різних фруктів і прянощів. Їх обіцяв привезти ще один друг — купець Мартин, який мав справи з вірменськими торговцями в Кам'янці та Язловці. Власне, на Мартина нині чекали всі, щоб нарешті гідно привітати Іллю Мечника з прибуттям до рідного Сатанова, бо купець, золотар і двоє лицарів були з давніх часів нерозлийвода. Звісно, Василь, Дем'ян та Ілля вже добряче посиділи разом у шинку, їхні дружини встигли пощебетати з дружиною Іллі Беатричею, але влаштовувати бучну гульню без Мартина не випадало. А той поїхав на південь і затримався, лише напередодні дістався Сатанова напівмертвий від утоми. Але одразу послав челядника повідомити друзям, що вже завтра буде готовий до учти.

Поки Богдана готувала дім до бенкету, боярин Крук вирушив до замку — і щоб залога не розледащіла, поки командир гуляє, і щоб не потрапити жінці під гарячу руку. Захопив із собою вісімнадцятирічного сина, якого всі кликали Васьком-молодшим. Хлопець уже не один рік був на замку при батькові, потроху опанував різні вояцькі вміння, набув бойового досвіду й несподівано для родини з хлопчака перетворився на вмілого, сильного і витривалого молодого лицаря. Крук-старший відверто пишався своїм первістком.

Походжаючи замковим двором, боярин Василь несамохіть (чи то зустріч із другом юності навіяла?) почав згадувати, якою була сатанівська твердиня двадцять років тому, коли тільки-но обійняв посаду замкового воєводи. Так, ті самі вали з городнями[2] та бойовою га-

[2] Городня — у середньовічному будівництві — чотирикутний дерев'яний зруб, заповнений землею, глиною, камінням. Ряд городень слугував основою для земляного валу.